

PLATON'UN GORGİAS DİYALOĞUNDA HUKUK VE RETORİK

Araş. Gör. Gökçe Çataloluk*

*“Ama gene de herkes sevdiğini öldürür
Bu böylece biline
Kimi bunu kin yüklü bakışlarıyla yapar
Kimi de okşayıcı bir söz ile öldürür
Korkak, bir öpücükle
Yürekli kılıçla, bir kılıçla öldürür!”*

*Hemen herkes bir türlü öldürür sevdiğini
Ama bundan ötürü herkes asılmamıştır*

GİRİŞ

Oscar Wilde'in Reading Zindanı Baladı'nı yazmasından 1850 yıl kadar önce¹, Atina'da, Leontinili Gorgias, Truva Savaşına sebep olan Helen'i savunmak için uzun bir söylev vermişti. Gorgias'a göre Helen, kendinden daha güçlü olana boyun eğerek ve aşkının peşinden giderek doğa yasalarına uygun davranmıştır. Bu nedenle suçlanmamalıdır. İlk kuşak sofistlerin belagati en güçlü olanı sayılan Gorgias, gerçi Atinalıları ikna edememiştir ama; savunusu, Antik çağ retorik sanatının kıymetli bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir². Bu makalede ünlü retor Gorgias'ın Atina'da Sokrates ile retorik sanatı üzerine yaptığı tartışmayı konu alan ve Platon tarafından aktarılan “Gorgias” diyalogu mercek altına alınıyor. Söz konusu diyalogda Sokrates, sofist sanatı olarak değersiz bulduğu retoriği ve öğrencilerini eleştirmekte, sofistleri açıkça dalka-

* İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi.

¹ Hayatı boyunca başı hukukla dertte olan İrlandalı yazar Oscar Wilde, bu şiiri eşcinsel ilişkide bulunduğu iddiasıyla tutuklu bulunduğu Reading Hapishanesi'nde yazar. Şiirin kahramanı 29 Mart 1896 tarihinde karısı Laura Ellen'i öldürerek idama mahkûm edilen Charles Thomas Wooldridge'dir. Oscar Wilde avluda dolaşan diğer mahkûmlar arasında yüz ifadesiyle dikkatini çeken bu adamın aşkta karşı tarafa zarar veren diğer insanlardan çok da farkı olduğunu düşünmemektedir. Wooldridge 7 Temmuz 1896 günü idam edilir.

² Gorgias, Encomium of Helen, İngilizce'ye çev. Brian R. Donovan, (çevrim içi) <http://classicpersuasion.org/pw/gorgias/helendonovan.htm>, 16.11.2008.

vuklukla itham etmektedir. Hakikat, bilgi, uzlaşma, göz boyama gibi kavramlar çerçevesinde geçen konuşma, bilgiyi temel alan felsefe ile kanıyı temel alan retorik karşı karşıya getirir. Genellikle olduğu gibi tartışmadan felsefe adına zaferle çıkan Sokrates, sofistlerin ağır ithamlarından nasibine düşeni almaktansa kurtulamaz. “Gorgias”; sofistler ile Sokrates-Platon çizgisi arasındaki tartışmayı, hakikât algısının nesnellliğini, suç ve ceza kavramlarını ve demokrasiyi tartışırken genelde retorik, özelde ise Atina Halk Mahkemelerinde kullanılan retorikçe ilişkin değerlendirmeler sunmaktadır. Hukukun dille, dilin hakikâtle, hakikâtin insanla bağlantısını sorgulaması açısından tarihsel bir önem taşıyan bu diyalogun analizinin bugüne de birtakım göndermeler içereceği muhakkaktır.

I. DİYALOĞUN ARKA PLANI: Atina’da Sofistliği Oraya Çıkaran Nedenler ve Gorgias’ın Atina’ya Gelişi

Sofist kelimesinin çağrıştırdığı ilk anlam, para karşılığı ders veren kimse dir. Sofistlik ise sahte felsefecilik ve laf kalabalığı yapma ile özdeşleştirilir. Buna göre sofistler felsefe öğretmenleri değildir; öğrencilerine bilgi yerine salt ikna yöntemleri satarlar³.

Bu, kısmen doğru bir değerlendirmedir. Evet, sofistler, öğrencilerine ikna etme sanatını ve güzel konuşmayı öğretirler; ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki, Protogoras ve Gorgias’ın⁴ dahil edilebileceği ilk sofist kuşağı aynı zamanda felsefecidir⁵. Bu felsefe, görelilik ve kuşkuculuk üzerinde temellenir. Protogoras⁶, felsefede duyumculuğun temelini atmış; insandan bağımsız bir hakikat var olmadığını temel almırsa birbirinin tersi iki görüşün de doğru sayılabileceğini, dolayısıyla “her şeyin ölçüsünün insan” olduğunu savlamıştı⁷. Bu, salt bir gerçeklik bulunmadığını ve değişken bir gerçeğin bilinemeyeceğini değil; herkesin kendi gerçeklerini temel aldığı ifade eder. Başka bir ifadeyle, eğer bir şey bilinemiyorsa, ona ilişkin bütün ifadeler aynı doğruluk değerini taşır. Dolayısıyla Protogoras düşüncesinde görelilik söz konusu olsa da, onu buraya getiren, mutlak kuşkuculuk değildir⁸. Sofist düşünceye kuşkuculuğu getiren ise

³ “..bu akımın temsilcileri sofist (bilgiciler) adını aldılar; ama siyasal ve bilimsel düşmanları bu adı alaylı bir şekilde “safsatıcı” ya (sophisterei) çevirmişlerdir.” V. Diakov, S. Kovalev, İlkçağ Tarihi, Cilt:1, Ortadoğu-Uzakdoğu- Eski Yunan, Çev. Özdemir İnce, İstanbul, Yordam Yayınları, 2008, s.399.

⁴ “Kharmentides’in oğlu Gorgias, Leontinli bir hatipti, Empedokles’in öğrencisi, Akragaslı Polos’un öğretmeni idi. Delphoi’da kendisinin altından bir heykelini adak olarak koydurtmuştur; hitabet öğreticilikte elde ettiği kazanç bu kadar büyüktü. Erguvan boyalı elbise ile görüldüğü söylenegelmiştir.” Walther Krantz, Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar, Çev. Suad Y. Baydur, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1994, s.196.

⁵ Arda Denkel, Düşünceler ve Gereçekler, İstanbul, Doruk Yayınları, 2003, s.129. Erol Bilik, “Sofistler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, cilt 7, sayı 1-4, Ankara, 1950, s.356-7. Bilik burada ‘sofist’ kelimesinin de aslında ilk kullanıldığı dönemde ‘felsefeci’ anlamına geldiğini söyler. Kelime, ‘safsatıcı’ anlamını daha sonra, kullanılmayla kazanmıştır.

⁶ Protogoras’ın aslında bir hamal olduğu, taşıdığı odunları mükemmelen dizisiyle dikkatini çektiği Demokritos tarafından öğrenciliğe kabul edildiği ve felsefeye böyle başladığı söylenir.

⁷ Friedrich Albert Lange, Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi, çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1998, s. 57-8.

⁸ Jean- Paul Dumont, Antik Felsefe, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s.37, Denkel, op.cit, s.133.

Leontinili Gorgias'tır. Gorgias'ın da çıkış noktası, Protogoras gibi hakikatin bilinememezliği olmakla beraber, bu kabul onu herşeyin eş değerinde doğru olduğuna değil, hiçbir şeyin doğru olmadığını kanaatine götürür. Gorgias :

1. Hiçbirşey yoktur.
2. Olsa dahi bilinemezdi.
3. Bilinse dahi aktarılamazdı.

der⁹. Hiçbir şey yoktur. Çünkü eğer şeyler varsa, onların ya sınırsız, öncesiz ve sonrası ya da sınırlı, yaratılmış, meydana gelmiş olmaları gerekir. İkinci ihtimalde, yokluk var olmadığı için, varolan şeyler ancak varolan başka şeylerden doğabilirler. Bu, bir çelişkidir. İlk ihtimalde ise, bu türden bir varlığın her yeri doldurması gerekir ki bu da imkânsızdır¹⁰. Gorgias'ın ikinci önermesiyle kastettiği, algılamamanın göreliliği ve düşüncenin sonsuzluğu karşısında hakikati sabitlemenin mümkün olmayacağı¹¹; üçüncü önermesinde söylediği ise şeylerin varlıklarının görelî yapı ve değişik algı biçimleri nedeniyle dilin şeyleri tam olarak anlatamayacağıdır ki bu, temel bir epistemoloji önermesidir¹².

Sofist anlayış, ahlak alanında da göreliliği gerektirir¹³. Eğer bir tek doğruluk kanıtlanamayacaksa, insanlar doğruluk konusunda ancak "ikna" edilebilir¹⁴ ki, bu düşünce sofistlerin felsefeden ikna sanatına yönelmelerinin temelini oluşturur. Sofistler, ileride de değinileceği üzere doğa yasalarını önemser¹⁵ ve zayıf olanların güçlüleri üzerinde kurdukları tüzel denetimi küçümserler¹⁶. Bununla beraber, tarihsel olarak sofistlerin Yunan ahlakına uyum sağladıkları ve sistemle çatışmadıkları bilinir¹⁷.

İyonya'yı da kapsayan geniş bir coğrafyada ortaya çıkan¹⁸ sofizmin Atina'da yaygınlaşması tarihsel açıdan anlamlı bir döneme denk düşer. Pers Savaşlarının ardından oluşan demokratik yönetimde yurttaşlar, etki güçleri oranında önemli pozisyonlara gelebiliyorlardı. Etki gücünü oluşturmak için ise, konsey ve halk toplantılarında konuşma ve ikna yeteneğine sahip olmak gerekliydi. İşte, hakikat ne olursa olsun *logos* kullanarak bir tartışma kazanmayı öğreten sofistler, bu dönemde kendilerine tarih sahnesinde önemli bir yer buldular.

Aynı tarih kesitinde Sicilya'nın iki büyük şehri olan Sirakusa ve Leonitini'de ise iki farklı siyasi iklim hüküm sürüyordu. Çeşitli aralıklarla ya-

⁹ Krantz, op.cit, s.197.

¹⁰ Ernst von Alster, Felsefe Tarihi Dersleri I, çev. Macit Gökberk, İstanbul, Ahmed İhsan Matbaası, 1943, s.81.

¹¹ Abdülhak Kemal Yörük, Sofistler ve Hukuk Görüşleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, XIV, 1948, s. 861

¹² Denkel, op.cit, s.134. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca v. Yasemin Işıқтаç, Hukuk Felsefesi, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2006, s.44.

¹³ Denkel, op.cit, s.133.

¹⁴ Bir başka deyişle, doğruluk bilinebilir olmadığında önemli olan olasılıklardır.

¹⁵ Lange, op.cit, s.63.

¹⁶ Eduard Zeller, Grek Felsefesi Tarihi, 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2008, s. 123.

¹⁷ Lange, op.cit, s.61.

¹⁸ Zeller, op.cit, s.109 "...İyonya'da felsefenin hemen yanı başında yeni bir araştırma türü boy attı. Grek ufkunun giderek genişlemesiyle birlikte yabancı halklarla, kimisi Babil ve Mısır gibi eski ve ileri kültürlerle ve diğer uçta Kafkasya, Trakya ve Libya halkları gibi ilkel düzeydeki barbar uluslarla tanıştılar. Kendi halklarınıninkiyle farklı adetlerin ve yaşama tarzlarının mukayesesi düşünce ve eleştiriyi davet etti....Bu, sofistliğin başlangıcıdır."

şanan demokratik dönemler dışında tiranlıkla yönetilen Sirakusa'ya karşın, Atina'yla ticari ve siyasi anlamda iyi ilişkiler içinde olan Leontini'de demokrasi vardı. Öyle ki tiranlık döneminde el konulan mallarını geri almak isteyen halk, hakkını mahkemelerde aramaya başladığında siyasette zaten kullanılmakta olan retorik, yurttaşlar nezdinde hukuka ilişkin bir ihtiyaç olarak belirdi¹⁹. Mahkemelerde güzel konuşma ve ikna sanatı, Leontini'de böylece gelişti²⁰.

Atina'daki demokrasi deneyimi içerisinde yurttaşların site yönetimine etkin katılabilmek için retorik sanatına ihtiyaç duyduklarına yukarıda değinilmişti. Gorgias'ın Atina'daki varlığı ve kurduğu okul bu sanatın gelişmesine katkı sağladığı muhakkaktır²¹. Ancak, aslına bakılırsa Gorgias, Atina'ya bir öğretmen değil, bir elçi olarak gelmişti. Sirakusa ile Atina'ya yakın olan Leontini arasındaki, M.Ö. 427 yılında savaşa dönüşen iktidar kavgası sırasında Atina, Leontini'ye yirmi gemilik bir donanmayla destek verdi²². Verilen bu desteğin altında, elçi olarak iki senedir Atina'da bulunan Gorgias'ın çabaları yatıyordu²³. Yurduna yandaş bulmak için kullandığı sanatını Atinalılarla paylaşan Gorgias, Sokrates'in ilgisini ve husumetini bu dönemde çekmiş olsa gerek.

Ortaya çıkış nedenleri bir tarafa bırakılacak olursa; sofistler, bireycilik yanlısı, aristokrasi ve kölelik karşıtı tavırlarıyla dikkat çeken²⁴ ve dönem filozoflarından farklı olarak bu düşüncelerinin propagandasını yapmaktan çekinmeyen öğretmenler olarak tarih sahnesinde bulunmuşlardır²⁵. Sofistlik, çeşitli bilimlerin halk katmanlarına yayılmasını sağlamış, düzyazı ve gramerin gelişimine (netice olarak ikna sanatı *logosa* ilişkin bir sanattır) katkıda bulunmuştur. Bütün bunların dışında, özellikle ilk kuşak sofistler, duyumculuğun temelini atmış, kuşkuculuklarıyla epistemolojinin gelişmesine önayak olmuştur. Tersten okunacak olursa, Sokratik yöntem ve önermeler mantığının ortaya çıkmasını sağlayan da sofistlerdir²⁶. Öte yandan aynı düşünce, hakikatin bilinemezliğinden yola çıkarak tartışmalarda haksız zaferler elde etmeyi arzulayan öğrenciler yetiştirmiş, - şeklin içeriği bir oranda belirlemesi noktasında durmayarak- içerik şekil dengesini şekil lehine bozmuş, lâf kalabalığını abartarak göz boyamacılığın dönüşmüş²⁷ ve giderek yozlaşarak düşünce tarihinden silinmiştir. İkinci kuşak sofistler, sadece zanaat öğretene dil ustaları olarak yaşamlarını kazanmışlar, sofist deyimini ise başta belirtilen anlam kaymasına uğramıştır.

¹⁹ Bu yönde Ernest Hırş, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2001, s.180.

²⁰ El koyma olaylarıyla davaların arasında zaman farkı olması, doğrudan delil sunmayı güçleştiriyordu. Bu nedenle, yargıçların ikna edilmesi için dilden başka bir araç yoktu. Vas. Th. Theodorakopoulos, Attika Retoriğine Giriş, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, 2004, s. 6-7.

²¹ Cf. Ibid. s.8.

²² Diakov-Kovalev, op.cit, s. 326.

²³ Bundan bir yıl sonra imzalanan barış anlaşmasını, Leontini üst sınıflarının iç savaş esnasında, sınıfsal çıkarları gereği, Sirakusa ile ittifak yapmaları sonucunda Leontini'nin işgal edilmesi ortadan kaldırdı. Richard Leo Enos, "Why Gorgias of Leontini Traveled to Athens: A Study of Recent Epigraphical Evidence", Rhetoric Review, Vol.11, No.1, Autumn, 1992, p. 7.

²⁴ Adnan Güriz, Hukuk Felsefesi, 5.baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999, s. 156-160.

²⁵ Diakov-Kovalev, op.cit, s. 399-400.

²⁶ Denkel, op.cit, s.128; Lange, op.cit, s. 64; Zeller, op.cit, s. 128.

²⁷ Denkel, op.cit, s.129.

II. RETORİK SANATININ ELEŞTİRİSİ

Sokrates'in retorik sanatını kıyasıya eleştirdiği ve Platon tarafından aktarılan uzun diyalog, Sokratesin bir sofist olan Kallikles'in evine gelmesiyle açılır. Kairephon tarafından *agorada* oyalandığı için Gorgias'ın yaptığı konuşmayı kaçırarak Sokrates'in amacı zaten konuşmayı dinlemek değil, meşhur hatibi retorik konusunda sıkıştırmaktır. Ancak Gorgias'ın uzun söyleviden sonra çok yorgun olduğunu ileri süren Polos, Sokrates'in sorularını kendisi yanıtlamak ister²⁸. Sokrates'in öncelikle öğrenmek istediği, retorik sanatının konusunun ne olduğudur²⁹:

“ Khairephon- Peki soruyorum: Gorgias da kardeşi Herodikos gibi aynı sanata uyguluyorsa Gorgias'a ne diyebiliriz? Kardeşine ne diyorsak onu değil mi?”

Polos- Evet.

Khairrephon- Öyleyse ona hekim dersek doğruyu söylemiş oluruz.

Polos- Evet.

Khairrephon- Sanatı Aglaophon'un oğlu Aristophon'un ya da erkek kardeşinin sanatıyla aynı ise o zaman Gorgias'a ne diyebiliriz?

Polos- Ressam, elbette.

Khairrephon- Ama Gorgias'ın asıl sanatı nedir? Ona ne demeliyiz?

Polos- Bak, Kairephon, dünyada insanların deneyimle elde ettikleri sayısız sanat vardır. Çünkü deneyim, yaşamımıza, sanata göre yön verir, deneyimsizlik ise yaşamı rastlantıların akışına bırakır. Kimi insan bu sanatı kimi de şu sanatı seçerken, en iyi sanatları seçenler en mükemmel insanlardır. İşte Gorgias da bu mükemmel insanlardan biridir ve sanatı bütün sanatların en güzeldir.”³⁰

Tipik bir retorik örneği olan bu cevap elbette ki Sokrates'i tatmin etmez ve filozofun doğrudan Gorgias'a yönelmesine neden olur.

Daha fazla ilerlemeden retorikğin neliğine ilişkin birkaç küçük açıklama yapmak gerekebilir: Sokrates'in cepheden saldırdığı retorik, kelime kökeni itibariyle yetenekli kişilerin yaptığı konuşma anlamı taşır³¹ ve ilk kez Platon

²⁸ Platon, Gorgias, çev: Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006, 448b. (İngilizcesiyle karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Platon: Gorgias, İngilizce'ye çev. Benjamin Jowett, (çevrim içi), <http://www.ellopos.net/elpenor/greek-texts/ancient-greece/plato/plato-gorgias.asp>, 15.01.2009)

²⁹ Aynı konuda, Platon, Protogoras, çev:Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001, 312 b,c,d

³⁰ Platon, Gorgias, 448b, c, d

³¹ “...,[rhetorica]Eski Yunanca rhetorikos (konuşmacıya ilişkin olan, yetenekli bir konuşmacı olmaya uygun olan- sıfatından türeyen retorike tekhnē (konuşmacının sanatı; konuşma sanatı hem kuramsal hem de kılgsal anlamda) terimi ile karşılır. Bu sanatı uygulayan kişiye ise, Eski Yunanca rheo (söylüyorum, konuşuyorum) fiilinden türemiş bir isim olan rheter (konuşmacı- İli.9, 443) ya da rhetor (toplum önünde konuşan kişi; dava savunucusu; belagat öğretmeni) denir. Rhetor kelimesine ilişkin olarak rhetoreuo fiili ise söz sanatını icra etmek, toplum önünde konuşmak, söylev vermek anlamına gelir. Bu fiille bağlantılı olan rhetoreia terimi ise toplum önünde konuşma, pratik konuşma, söylev anlamında kullanılır.” Çiğdem Dürüşken, Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica- Roma'da Rhetorica Eğitimi, İstanbul, Kanaat Basımevi, 2001, s.1

tarafından Gorgias diyalogunda kullanıldığı öne sürülür³². Yöntemsel açıdan Sokratesçi diyalektiktekinden farklı olarak retorlar karşılıklı konuşmazlar, bilakis, düşüncelerini kanıtlamak için uzun söylevler verirler³³. Hatta Sokrates bu nedenle henüz tartışmalarının başında Gorgias'ı "alışık olduğu gibi" uzun konuşmaması için uyarır³⁴.

Uyarıyı dinleyen ve Sokratik yöntem kullanmaya ikna olmuş görünen Gorgias, Sokrates'in sorusuna karşılık, insanların özgür olmalarına ve hükmetmelerine yarayan bir sanat icra ettiğini, bu sanatın konusunu *logosun* oluşturduğunu ve insanları ikna etmeyi amaçladığını söylediğinde ise Sokrates'in karşı sorusu hazırır: Peki, bu iknanın söz gelimi bir hastalıktan düçâr olduğuna hastasını ikna etmeye çalışan hekimin sanatından ya da sağlıklı olmak için spor yapması gerektiği konusunda kişiyi ikna etmeye çalışan beden eğitimi hocasının yaptıklarından ne farkı vardır?³⁵

Aslında Sokrates'e bu soruyu sorduran- yahut Platon'un aklına yatmayan- şudur: Nasıl olur da kendisine özgü bir konusu bile olmayan, salt şekli bir sanat insan değerlerine ve amacına ilişkin yönlendirmelerde bulunabilmektedir?

A) Felsefe ile Retorik – Bilgi ile Kanı

Sokrates'i, bir sofist sanatı olarak retorliği tanımlatmaya yahut tanımlamaya iten temel dürtü, felsefeyi sahtesinden ayırt etme arzusudur. Bunu yaparken ayıklama sanatını kullanacak, retorliği kendisine benzer görülen kavramlardan ayırarak, "çatlağı olmayan" bir noktaya getirecektir³⁶. Bu nedenle işe, ikna etmeye yönelik diğer sanatlardan başlar. Varmak istediği nokta, iknanın ürünü olan kanıyı felsefeyle ulaşılabilecek bilgiden ayırt etmek, onun değerden arı olduğunu göstererek retorüğün aslında yanıltıcı bir dalkavukluk sanatı olduğunu göstermektir.

Adım adım gidelim...Sokrates, Gorgias'a açıkça şunu sorar: "Sence bilmek ve inanmak aynı şey mi?" Gorgias'ın cevabı doğal olarak "hayır"dır.

³² Dürüşken, op.cit, s. 1, Cf. Stephen Halliwell, "Philosophy and Rhetoric", Persuasion: Greek Rhetoric in Action, ed. Ian Worthington, London, Routledge, 1994, p. 224. Halliwell, retorik kelimesinin ilk kez Alchidamas'ın "Sofistler Üzerine" sinde kullanılmış olmasını çok muhtemel görüyor. Ancak yazara göre kelime burada dahi yeni bulunmuş bir kelime hissiyatı uyandırmamaktadır.

³³ Bu çalışmada 'retorik', Antik Yunanda taşıdığı anlamıyla ele alınmaktadır. 'Güzel konuşma sanatı' kavramı ile paralel kullanılması bu yüzdendir. Retoriğün modern dünyada farklı açıklamalarla da donanmış olarak geri dönüşü hakkında v. Pilip Parameshwar Gaonkar, "İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş Üzerine Düşünceler", Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler- İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s. 191-217.

³⁴ Platon, Gorgias, 449 b.

³⁵ Ibid. 452 b,c

³⁶ Bu, esasında Gorgias'ın kullandığı apagogic metodunun gelişmiş halidir. V. Michael Gargarin, "Probability and Persuasion", Persuasion: Greek Rhetoric in Action, ed. Ian Worthington, London, Routledge, 1994, pp. 48-9. Gorgias, çeşitli olasılıkları sınavıp sonra bunları teker teker eleyerek düşünürdü. Böyle bir parçayı elde etmek için öncelikle bir model kavram (paradigma) bulunacak, bu kavram iki benzemez ya da iki benzer alt türe ayrılacak, artık bölünmeyen bir parça kalana kadar ayırmaya devam edilecektir. Ömer Naci Soykan, Platon: Sofist, İstanbul, Ara Yayıncılık, 1991, s. 12.

" Sokrates- Böyle düşünmekte haklısın Gorgias. Bunu kanıtlayabilirim de. Sözgelimi sana, "Bir yanlış, bir de doğru inanç var mıdır Gorgias?" diye sorsalar, sanırım ki evet diye yanıt verirsin.

Gorgias- Evet.

Sokrates- Peki ama bir yanlış bir de doğru bilim var mıdır?

Gorgias-Yoktur tabii.

Sokrates- Demek ki bilmek ve inanmak aynı şey değil.

Gorgias- Doğru.

Sokrates- Bununla birlikte inananlar da bilenler kadar ikna olmuşlardır.

Gorgias- Doğru."³⁷

İknanın önemini vurgulamak için Gorgias, Atina surlarının meslekten kişilerin değil Perikles'in tavsiyesi üzerine yapıldığını söyleyince Sokrates, hasmına bir övgüde bulunur: "Bu yüzden retorik gerçekten çok önemli bir sanattır."³⁸ İşte, Gorgias'un düşüşünün başladığı nokta da burasıdır. Sanatının övülmesi karşısında rehavete kapılan ünlü retorikçi, retorüğün kâdir olduğu şeyleri sayıp dökmeye başlar. "Örneğin bir hastanın karşısına", der "bir hekim ve bir hatip çıksa, onu bahse varım hatip daha kolay ikna edecektir"³⁹. Bu, tam da Sokrates'in, aslında Platon'un da beklediği ifadedir. Bilgiye dayalı olmayan ikna ancak bilgisiz kalabalıkları etkileyebilir.

Diyalektikle iki adım geri atılır: Bilgi her durumda bilgisizlikten üstündür. Peki eğer öyleyse, üstün olmayan bir şeyi öngörüyorsa retorik ne türden bir sanattır? Sokrates cevap verir: Aynı aşçılık gibi...⁴⁰ Hekimle aşçı karşılaştırıldığında aşçı ne ise, filozofla retorikçi karşılaştırıldığında retorikçi odur. İnsana faydalı olan şeyleri yemeyi öğütleyen hekime karşılık, yedirdiği şeylerin vereceği zevki gözeten aşçı gibi retorikçi da insanları söz yoluyla mutlu etmektedir. Bu ise bir sanat değil - saldırının dozu artmıştır⁴¹- dalkavukluk ve göz boyamacılığıdır; bilgili insanlar topluluğuna değil, cahillere yöneliktir⁴².

Sofistlerin sanatının bilgi değil kanı üretmesi, bunun da iknaya bağlı olması, sofizmin bünyesinde barındırdığı görelilik göz önüne alındığında anormal sayılmaz. Oysa Gorgias diyalogunu yazan Platon, mutlak hakikatin peşindedir. Şeylerin özü hakkında kanaat değil, salt bilgi edinmek gerekir. Platon'u idealar kuramına kadar götüren, bu arayıştır: Herakleitos'tan beri değiştiği, akıp durduğu kabul edilen dünyada bir doğruluk arayışı...⁴³ Böylesi temelden bir çe-

³⁷ Platon, Gorgias, 454 d-e

³⁸ Ibid, 456 a

³⁹ Ibid, 456 c

⁴⁰ Ibid, 456 b

⁴¹ Platon, Sofist diyalogunda çözümlemesini yaptığı bu sanata çok daha ağır bir dille saldırmaktadır. Platon, Sofist, Çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000, 241b-c.

⁴² Platon, Gorgias, 459 b

⁴³ Karl Raimond Popper, Açık Toplum ve Düşmanları, Cilt 1: Platon, Çev. Mete Tunçay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1967, s. 34-37. Popper, meşhur çalışmasının ilk cildini olduğu gibi Platon'a ayırmıştır ve bu çalışma alanında önemli bir yere sahiptir. Ancak, Popper'in Platon eleştirisinin temeli, filozofun "totaliter yönelimi" ve kolektivist anlayışına olan düşmanlığıdır. "Hasım" olduğunu açıkça belirten Popper'i okurken bu yönden dikkatli davranmak gerekir.

lişki, Gorgias diyalogunda konuşanın Sokrates kadar hatta belki ondan da fazla Platon olduğu ihtimaline işaret etmektedir.

Platon'un retorığı felsefeden ayırma isteğı, Aristoteles'te tam tersine bir ifade bulacaktır. Aristoteles, *Retorik* adlı eserine "retorik, diyalektiğın eşdeşidir." diyerek başlar⁴⁴. Retorik de hakikate ulaşmanın bir aracıdır⁴⁵. İnsan kelimenin kötü anlamıyla 'sofist' yapan bu aracı kullanması değil, kullanmadaki amacıdır⁴⁶. Ona göre retorik "belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi"⁴⁷ dir ve bu anlamıyla başka herhangi bir sanat onun yerini tutamaz. Aristoteles, retorığın temelinde bilgi olduğunu düşünmüş, bir anlamda Platon'un ayırdıklarını birleştirmiştir. Retorığı kuramsallaştırmış; Platon'un kişinin kendi amaçlarına ulaşmak için kullandığı bireysel bir sanat⁴⁸ olarak retorik algısının yerine genel bir kanı, hatta kamuoyu oluşturmak için kuralları dâhilinde kullanılan bir retorik betimlemiştir⁴⁹.

B) Mahkemelerde Retorik

Sokrates, Gorgias'ın tartışma üslubunu eleştirirken şöyle çıkışır büyük hatibe :

*"Sevgili Polos, beni mahkemelerde hatiplerin ileri sürdükleri kanıtlarla alt etmeye çalışıyorsun. Gerçekten de mahkemelerde, savundukları şeyleri destekleyecek birçok önemli tanık bulabilen hatipler, karşı taraf yalnızca bir tek tanık bulabildiği ya da onu bile bulamadığı zamanlar, rakiplerini fikirlerini çürüttüklerini sanırlar. Ama fikirleri bu biçimde çürütmek, gerçeği bulmayı sağlamaz."*⁵⁰

Bahsedilen mahkemeler, Solon'un kurduğu Atina Halk Mahkemeleridir. Bu mahkemeler, askeri görevlilerin görevlerine ilişkin raporlarını dinlemekle yükümlüydü. Şehirdeki diğer mahkemeler tek üyeliydi ve ya yöneticilerin ya da eski komutanların gözetiminde iş görüyorlardı (*Areios Pagos*). Bu mahkemelerde de ikna sanatı olarak retorige ihtiyaç duyuluyordu ancak son derece sıkıcı bir yargılama yapıldığından mahkemeler halkın gözünden uzaktaydı. Pers savaşlarından sonra M.Ö 462 yılında Ephialtes büyük reformlar yaptı ve bu reformlarla yeni mahkemeler kuruldu⁵¹. Bu mahkemelere verilen isim *Helieia*'ydi. Artık *Areios Pagos* sadece din ve devlete ilişkin davaları görüyordu. Geriye kalan her türlü uyuşmazlığı gören yeni Atina mahkemelerinde 201 tane yargıç vardı. Bu yargıçlar 6000 yurttaş içinden kurayla seçiliyordu ki bu, seçilmiş

⁴⁴ Aristoteles, *Retorik*, çev. M. H. Doğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, 1354a.

⁴⁵ Stanley Fish; *Doing What Comes Naturally- Change, Rhetoric, and the Practice of Theory in Literary and Legal Studies*, Oxford, Clarendon Press, 1989, p.479.

⁴⁶ Aristoteles, *Retorik*, 1355b.

⁴⁷ *Ibid*, 26-27.

⁴⁸ "Bu adamlar herhangi bir meseleyi münakaşa konusu aldıkları zaman, konuştukları şeyin ne olduğunu bilmeye önem vermezler; ama ileri sürdükleri fikirleri bütün orada bulunanlara kabul ettirmekten başka bir amaçları da yoktur" Platon, *Phaidon*, Çev. Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001, 91a,b. (İngilizcesiyle karşılaştırılabilir olarak kullanılmıştır. Platon: *Phaedrus*, (çevrim içi) <http://www.gutenberg.org/files/1636/1636-h/1636-h.htm>, 15. 01. 2009.)

⁴⁹ Halliwell, loc.cit, p. 240.

⁵⁰ Platon, *Gorgias*, 472 a.

⁵¹ Theodorakopoulos, op.cit, s.1-2, Diakov-Kovalev, op.cit, s. 363

6000 yurttaşın, hayatlarının bir döneminde yargıç olarak görev yapmaları anlamına geliyordu. Önceleri bilabedel yapılan yargıçlık işi Perikles döneminde maasa bağlanmıştı. Bu mahkemelerde savcı da bulunmamaktaydı, her bir yurttaş mahkemeye gidip bir başkasını suçlayabilmekteydi⁵². Ancak, zamanla yurttaşların mahkemelerdeki savunmalarını yazan danışmanlar ortaya çıkmış, mahkemelerde dağıtılan ilk yazılı savunmayı ise Antiphon yazmıştır⁵³.

Aristophanes'in Philokleon'u, bu mahkemelerde icra edilen yargıçlık görevini tarif ederken Platon'un sözlerini doğrular gibidir:

"Bir yargıçtan çok kime dalkavukluk edilir?/Kimi fakirliğini anlata anlata bitiremez/Kimi Ezop masalları anlatır/Kimi beni güldürüp öfkemi yatıştırmak için/Soytarlıklar, maskaralıklar yapar/Bütün bunlar işe yaramadı mı/Kimi de tutar kız erkek çocuklarının elinden/Getirir hepsini mahkemeye/Çocuklar boyunlarını büküp ağlaşırlar önümde/Sonra baba çocukları adına yalvarır bana/Bir tanrıdan günahlarını bağışlamasını ister gibi/"Kuzuların sesini seversen bu oğlancığın sesi de dokunur sana" der./Dişi domuz yavrularını seversen/O zaman da kız çocuklarını ağlatır/Biz de birazcık gevşetiriz artık/Öfkemizin gergin tellerini"⁵⁴

Platon'u mahkeme hatiplerine ilişkin olarak rahatsız eden şey, yargıçları kendi lehlerine bir karar vermeye ikna etme çabalarıdır; zira doğruluğun ne olduğuyula ilgilenmeyen bu çaba ahlâki de sayılmaz. Oysa, Platon'un karşı çıktığı ve Aristophanes'in hicvinin de gösterdiği somut durum, özellikle ceza davalarında, sanığın kendi aleyhine delil vermek zorunda olmaması prensibini içeren modern hukukta son derece anlaşılır sayılacaktır. Ancak, Platoncu yaklaşımı modern hukuka gelmeden de eleştirenler vardır.

Aristoteles, retoriğin özel bir biçimi saydığı adli retoriği⁵⁵ sistemleştiren hakikat kanıtlanamıyorsa, olasılıkları değerlendirmenin yolu olarak iknaya işaret etmektedir. Aristoteles'e göre, mahkemeye çıkıldığında kullanılabilen iki grup inandırma yöntemi vardır. Bunların ilki yasalar, tanıklar, işkenceye alınan tanıklıklar, yazılı anlaşmalar vs. nin kullanıldığı teknik olmayan (dışsal) yöntemdir. Bunların mevcut olmadığı yahut kifayet etmediği durumda ise, söze ilişkin inandırma yöntemine başvurulur. Başvurulan inandırma yöntemi, 1.

⁵² Aristophanes, bu mahkemelerin durumunu alaya alan Eşekarları adlı oyununda bize döneme ilişkin ilginç ipuçları verir. Geçimini yargıçlıkla sağlayan Philokleon (ki bu isim Kleon dostu anlamına gelmektedir. Oyun Kleon'un, demagoji yoluyla mahkemeleri de ele geçirdiği dönemde yazılmıştır) yargıçlık bağımlısı haline gelmiştir. Oğlu Bdelykleon (Kleon hasmı), babasını bu iptilasından kurtarmaya çalışırken pek çok komik olay yaşar. Fakat oğlu ne yaparsa yapsın, baba, mahkemede kazandığı para ve insanlar üzerinde sahip olduğu güçten vazgeçememektedir: "Titrer zangır zangır önümde/Paralı pullu kerliferli adamlar..En hoş tarafımı unuttuyordum:/Yargıçlık ücretimle dönünce eve/Çoluk çocuk ne hoş karşılar beni" Aristophanes, Eşekarları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar, Çev. Sabahattin Eyüboğlu- Azra Erhat, İstanbul, Hasan Ali Yücel Klasikler Serisi, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006, s.32.

⁵³ Edward M. Harris, "Law and Oratory", Persuasion: Greek Rhetoric in Action, ed. Ian Worthington, London, Routledge, 1994, p. 60.

⁵⁴ Aristophanes, op.cit, s. 30.

⁵⁵ Aristoteles, retoriğin üç türünden söz eder: politik retorik,adli retorik ve törensel gösteri retoriği. Geniş bilgi için v. Retorik, 1358 b vd.

konuşmacının karakteri 2. dinleyiciyi belli bir ruh haline sokma yeteneği 3. sağladığı tanıtı ya da sözde tanıtılarla başarı kazanacaktır⁵⁶.

Her tür retorik sanatı, dolayısıyla adli retorik de, iknaya yöneliktir ve bunun için iki kanıtlanma yöntemi kullanır: örnekleme ve örtük tasım⁵⁷. Örnekleme, ya geçmiş olayların anlatılması ya da konuşmacı tarafından yeni olgular icat edilmesi yoluyla olur. Yeni olgular icat edilmesinden kasıt, ya Aristophanes'in alaya aldığı gibi fabllar anlatmak ya da betimleyici koşutlar kullanmaktır⁵⁸. Örtük tasım ise, "Sokrates bir insan olduğu için ölümlüdür" de olduğu gibi, tasımın üç bileşeninden birinin yer almadığı tasım biçimidir. Ancak Aristoteles'e göre, her halükârda önce örtük tasım kullanılmalı, daha sonra tartışmaya ek olarak örnekleme yoluna gidilmelidir. Uygun gelen yerlerde maksimler kullanılmalıdır. Bunlara egemen olan kişi mantıksal düşünür; insan karakterini, erdemini ve coşkularını anlar; ancak mesele yargıçları belli duygusal durumlara sokmak değil, ikna etmektir. Ayrıca retorikçi zaten mantıksal usavurum ilkeleri ve yaşadığı toplumun ortak değerleriyle sınırlanmıştır⁵⁹. Öte yandan Aristoteles, adli retorik yargıçları belli duygusal durumlara sokmak amacıyla⁶⁰ kullanılmasının zararlarına işaret etmektedir. Bu türden tehlikeleri bertaraf etmek için yasaların ayrıntılı yapılması gerekir, öyle ki yargıçların takdir yetkisine çok az yer kalsın⁶¹.

Sonuç itibarıyla Platon'un kişisel arzuları elde etmenin bir yöntemi olarak gördüğü ve küçümsediği retorik, halefi Aristoteles tarafından adliyelerde kullanılabilir bir yöntem olarak sistemleştirilmiştir.

C) Ceza Adaletine İlişkin Değerlendirme

Gorgias diyalogunun adli retorik dışında hukuka ilişkin ikinci temel meselesi aslında etikle doğrudan bağlantılıdır. Sokrates, Polos'a "Haksızlığa uğramak mı yoksa haksızlık yapmak mı daha kötüdür?" diye sorduğunda⁶² Polos, haksızlığa uğramanın tabii ki daha kötü olduğu cevabını verir. Buradan hareketle diyalektiğe girişen Sokrates, ikinci bir soruyla hasmını şaşırtır. Soru şudur: "Suç işleyen bir insanı cezasını çekmek mi mutlu eder, yoksa cezadan

⁵⁶ Aristoteles, Retorik, 1355a-136a, Bunlar ethos, pathos ve logosa ait hareketlerdir. Ethos kişinin konumuyla, pathos duyguları, logos ise doğruluk, mantık, tutarlılık ve argümanın kendisiyle ilgilidir. John Hollander, Peter Brooks; Paul Gewirtz, Law's Stories- Narrative and Rhetoric in the Law, New Haven and London, Yale University Press, 1996, p.179.

⁵⁷ Burada, retorik üzerine yazdığı dönemde Aristoteles'in henüz tasımı bumamış olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.

⁵⁸ Aristoteles, Retorik, 1393b: "Betimleyici koşut, Sokrates'in kullandığı kanıt türüdür: örneğin, "Kamu görevlileri kura ile seçilmemelidir. Atletlerden yarışmaya uygun olanların seçilmesi yerine kura ile atlet seçilmesine benzer bu: ya da bir geminin tayfaları arasında bir dümenici seçmek için kuraya başvurmak gibi, sanki, dümeni kullanmasını bilen adamı değil de kura kime düşerse onu almak zorundaymışız gibi."

⁵⁹ Mary P. Nichols, "Aristotle's Defense of Rhetoric", The Journal of Politics, Vol.49, No.3, August 1987, p.668.

⁶⁰ Aristophanes alıntısının sonundaki "biz de birazcık gevşetiriz artık" la başlayan ifadede somutlaşan böylesi bir duygu değişimidir.

⁶¹ Aristoteles bu düşüncesini ikili bir yasa tanımıyla zenginleştirir. Evrensel yasa, her ülkede uygulanan o yere özgü yasalardan ayırt edilmelidir. Bu şekilde retorik yoluyla yerel yasanın adaletsizliği de savunulabilecektir. Aristoteles, Retorik, 1373b.

⁶² Platon, Gorgias, 474c

kurtulmak mı?" Polos, cezaı acı veren bir uygulama olarak değerlendirir ve tabii ki cezadan kurtulmanın evlâ olduğunu söyler. Sokrates işte bu iki soruyu retorik sanatının köklerini sarsmak için kullanmak niyetindedir. Eğer adalet iyi bir şeyse, ki Sokrates'in kabulü bu yöndedir, öyleyse ona maruz kalmak da iyidir. Başka bir ifadeyle, eğer kişi bir haksızlık yapmışsa, onun cezasını kabullenip çekmesi, cezasız kalmasından daha fazla mutluluk yaratacaktır:

"Sokrates- Bedeni ya da ruhu hasta olan iki insandan hangisi en mutsuzdur? Tedavi görüp hastalıktan kurtulan mı, yoksa tedavi görmeyip hastalığı üstünde taşıyan mı?

Polos- Öyle sanıyorum ki tedavi görmeyen.

Sokrates- Cezasını çekmek, insanı en büyük kötülükten, yani ruh kötülüğünden kurtarır, demedik mi az önce?

Polos- Evet, dedik.

Sokrates- Gerçekten de ceza insanı uslandırır ve daha dürüst yapar; adalet de ruh kötülüğünü tedavi eden tıp gibidir."⁶³

Böyle bakıldığında hatiplerin mahkemelerdeki çabası doğru bir çaba değildir. Bu çıkarım, daha önce değinilen, Platon'un retorik gerçeğin ortaya çıkması için kullanılmayacağı varsayımından kaynaklanmaktadır ve bugünden bakıldığında avukatlık mesleğinin kökenleri açısından son derece eleştirel bir tutumdur. Zira Platoncu bir bakış açısıyla haksız eylemin niteliğine ilişkin hakiki bilgi sahibi olmadan bu eylemin cezasız kalması için uğraşmak ahlâksızcadır. Oysa gerek olasılıkların ikna yoluyla gerçek telakki edilebileceği iddiasındaki sofist yaklaşım, gerekse olasılıklar içinde azın ve çoğun tartılması için gösterilen çabayı takdir eden Aristotelesçi yaklaşım, Platon'un tasarımının dışına düşmektedir.

Adaletle ilişkin bu tartışma doğal olarak ikinci bir tartışmaya gebedir. Sofistlerin doğa yasalarının insan yapısı yasalardan ayırdıkları bilinir⁶⁴. Retorik sanatı üzerine konuşmaya devam eden Sokrates, karşısında kendisini zayıf bir insan olarak gördüğü için eleştiren Kallikles'i⁶⁵ ve onun doğa yasası savununu bulur. Lysisasta formüleşen sosyal sözleşme fikrine göz kırpan Kallikles, güçlü'nün gücünü kısıtlayıp kendi yoz ahlaklarını dayatan zayıfların koyduğu yasalara teslim olunmaması gerektiğini ileri sürer⁶⁶. Dolayısıyla, bu yasalarla konulan cezaı kabullenip çekmeyi doğru bulmamaktadır. Kallikles, temelde, doğanın adaletini insan yapımı yasaların sağlayamayacağını düşünür⁶⁷. Onun doğanın seçimlerine bu bağlılığı çok erken bir sosyal Darwincilik gibi okunabile-

⁶³ ibid, 478d.

⁶⁴ Niyazi Öktem, Ahmet Ulvi Türkbağ, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.104.

⁶⁵ Kallikles, sofistler içinde kibriyle sivrilen bir figürdür. Güçlünün zayıfların kurallarıyla (ister hukuk olsun bu ister ahlak) dizginlenmesi fikrine şiddetle karşı çıkışı, yüzyıllar sonra Nietzsche'yi yaratacaktır. Nietzsche, Antik Yunan üzerine yaptığı çalışmalarda adımı hiç anmasa da Kallikles'in doğaya övgüsünü benimser ve kullanır. Bu konuda daha detaylı bilgi için Carlo Ginzburg, Güç İlişkileri- Tarih, Retorik, Kanıt, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s.24-5.

⁶⁶ "Ama bana göre, yasalar güçsüz insanlar için ve onların büyük bir bölümü tarafından yapılmıştır. Bu nedenle de, yasaları kendi çıkarlarını düşünerek yaparlar, ve yine kendi çıkarlarını düşünerek bu yasaları ya överler ya da alaya alırlar." Platon, Gorgias, 483b-c.

⁶⁷ Güriz, op.cit, s. 97.

ceği gibi, iyi yasaların nasıl yapılması gerektiğine kafa yoran dönem felsefesine küllü bir reddiye olarak da okunabilir⁶⁸.

Böylesi bir düşünce, Sokrates'i de, tilmizi Platon'u da rahatsız edecektir. Zira özellikle Platon, bütün ömrünü insan yapımı yasaların nasıl daha iyi olacağı ve devletin daha iyi nasıl yönetileceği konularını düşünmeye adanmış bir filozoftur. Nitekim, Sokrates eğer en güçlü adamın aynı zamanda en iyi adam sayılması doğa yasasıysa; sayıca çok olanın kuvvetli sayıldığı gerçeğinden yola çıkılarak kuvvetli olanın buyruğunun aynı zamanda iyi buyruk sayılması gerektiğini söyler⁶⁹. İyi buyruklara uyulmalıdır. Burada, esas tuhaf olan, Sokrates'in bu yaklaşımının demokrasiye bir övgü gibi tınlamasıdır.

SONUÇ YERİNE

Platon'un Sokrates'i Leontinili Gorgias ve dostlarını hezimete uğratmıştır. Sokrates:

*"Yargıç önüne çıkacak olursam, eğer beni gençleri inançsızlığa düşürerek bozmakla, yaşlıları da yalnızken ya da halk arasında, acı sözler söyleyerek küçük düşürmekle suçlarsa, onlara "Beni böyle konuşturan doğruluktur ve böylece sizlere hizmet etmiş oluyorum, yargıçlar." diye hitap ederek gerçeği söyleyemeyeceğim gibi, bir başka şeyi de söyleyemem ve bu yüzden alnıma ne yazılıysa onu beklemek zorundayım."*⁷⁰

Belli ki Sofist sanatı olan retorik, filozofa kendisini o sanatı kullanarak savunmasına mani olacak kadar tiksindirici gelmektedir. Ortada bir haksızlık varsa, haksızlığı yapan, kurtulmak için süslü sözler sarf etmek yerine, cezasını kabullenip çekmelidir. Diyalog, bu tema çerçevesinde Sokrates'in doğruluk ve erdemler üzerine verdiği toparlayıcı uzun bir söylevle sona erer.

Gorgias diyalogu, dönemin Atina toplumunda retorik sanatının ve hukuka bakışın bir tasvirini yapması açısından önemlidir. Sofistler ve Platon arasındaki bilgi ve ahlâka ilişkin kadim çelişki, bu diyalogda da açığa çıkar. Platon ayrıca sofistlerin Atina'da sanatlarını satarak ün kazanmasını ve demokrasi sürecinde bu sanatı kullanan kişilerin nüfuz sahibi olmasını politik açıdan da yanlış bulmaktadır. Zira, retorik, bir sofist sanatı olarak pratik ihtiyaçlara cevap olarak ortaya çıkmış olsa da hem dönemin demokratik ikliminden beslenmiş, hem de o iklimi beslemiştir⁷¹. Bu ise Kallikles'i "içindeki Demos aşkı" yüzünden yeren⁷² bir Platon'u son derece rahatsız etmektedir.

⁶⁸ Nitekim Gorgias diyalogunda Sokrates'i ve Sokrates şahsında felsefeyi ondan acımasız eleştiren yoktur: "...[yaşlı bir adamın hala felsefeyle uğraşması ve bundan vazgeçmemesi bence kamçılanmayı hak ettiğini gösterir Sokrates...senin ve senin gibi felsefe incelemelerini bu denli ilerleten kimselerin şu anda içinde buldukları şu durumda görünmesi seni utandırmıyor mu? Şu anda seni ya da senin gibi olanlardan birini tutuklasalar ve işlemediğiniz bir suçla suçlayarak hapse götürseler, çok iyi bilirsin ki şaşırır, aklınızı yitirir ve ne söyleyeceğinizi bilmeden ağzınız açık kalırsınız..." Platon, Gorgias, 486b.

⁶⁹ Ibid, 488d-e.

⁷⁰ Ibid, 522c.

⁷¹ Vs. Robert Wardy, The Birth of Rhetoric- Gorgias, Plato and Their Successors, New York, Routledge, 1998, pp.64-5. Wardy, Sofist Gorgias'ın (diyalogda ortaya konduğu haliyle değil

Belki de bu nedenle, Platon'un Gorgias'ının gerçek Gorgias'ın çarpıtılmış bir görüntüsü olduğu da ileri sürülmüştür. Zira bilinen "büyük" Gorgias, Sokrates'in tartışmanın şekline ilişkin dayatmalarına böyle kolay teslim olmaz. Ama daha da önemlisi, diyaloğun can alıcı noktasında yer alan, bilmek ve inanmanın aynı şey olmadığına ilişkin teyidi, açıkça "bilme"nin zaten mümkün olmadığını söyleyen Gorgias'ın veremeyeceği iddiasıdır⁷³. Platon'un böyle bir Gorgias imgesi yaratması, dönemin Atina toplumu göz ününe alındığında oldukça manidardır; demokrasiye yeni geçmiş bir toplumda Gorgias'ın görelilik, bireycilik ve kuşkuculuğunun Platoncu aristokrasi ve katı doğruluk tasarımı karşısında, doğru aktarıldığı takdirde daha fazla taraftar bulacağı aşikârdır.

Platon, retorici hakikat ne olursa olsun kişinin kendini cezadan kurtarabilmesi için kullandığı bir dalkavukluk sanatı olarak görmektedir. Buna mukabil öğrencisi Aristoteles, retorik sistemeleştirilerek doğruyu bulmada araç olarak kullanılabileceğini öne sürer ve hatta kısmen bu konuda bir ders kitabı niteliklerini de haiz olan "Retorik" i yazar. Tarihse, öğrenciyi hoca karşısında haklı çıkaracaktır.

Bugün retorik, Kıta Avrupası hukuk âleminde çok sınırlı bir etkiye sahip olsa da⁷⁴ Anglo Amerikan hukuk fakültelerinde bir ders olarak okutulacak kadar önemsenmektedir. Zira özellikle Amerikan jüri sisteminde kararı belirleyen, önemli ölçüde, tarafların açılış ve kapanış konuşmalarıdır⁷⁵. Bu konuşmalarda

"gerçek" Gorgias'ın) demosu ikna edilmesi gereken aptal bir kütle olarak tasarladığını ve bu yüzden Platon'dan daha demokrat olmadığını söyler. Alâeddin Şenel de aynı fikirdedir. Şenel'e göre Gorgias, demokratik düşüncesinin yanında, erdemlerin sonradan öğrenilemeyeceğini ve kuvvetlinin üstünlüğünü birer ilke olarak savunarak eşitlikçi bir demokrasi öngörmüştür. Alâeddin Şenel, Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970, s.327-330.

⁷² Platon, Gorgias, 513d.

⁷³ Bruce McComiskey, "Disassembling Plato's Critique of Rhetoric in the Gorgias (447a- 466a)", Rhetoric Review, Vol. 10, No.2, Spring 1992, p.210.

⁷⁴ Zira, bu mahkemelerin açık dokusu ve farklı usul kuralları, retorik uygulamasına formalist bir yapıya oranla daha uygundur. Robert P. Burns, "Rhetoric in the Law", A Companion to Rhetoric and Rhetorical Criticism, ed. Walter Jost, Wendy Olmsted, Oxford, Blackwell Publishing, 2004, p. 445.

⁷⁵ Amerikan sisteminde retorik, yargılama sürecinin çok kilit bir notasında daha göze çarpar. 1970'lerde mağdur hakları hareketinin gelişimiyle, yargının mağdurların hikâyesine daha duyarlı olması gerektiği iddiası ortaya atılmıştı. Bu nedenle jürilerin, mağdurların işlenen suç nedeniyle hayatlarında meydana gelen değişimin kendi ifadelerinden (victim impact statement) dinlendiği oturumlar yapılmaya başlandı. Bu oturumlar suçun sabit bulunmasından sonra cezanın takdiri için düzenlenmektedir ve dengeyi sağlamak için suçlunun yakın çevresi de onu suça iten nedenleri anlatır ve kişilik özelliklerinden bahseder. Burada kullanılan dil, jüriyi ikna etmede son derece önem taşır.

1991 yılında Oklahoma City'de bir alışveriş merkezini bombalayan ve geçtiğimiz senelerde idam edilen Timothy McVeigh davasında mağdur aileleri ve olay yerinde bulunan polisler dinlenmişti. Memur Don Browning'in ifadesi aynen şöyleydi: " Bir adam ve küçük kızı bize doğru geldi ve baba orada olduğumuz için bize teşekkür etti. Küçük kızın bluzunda bir koruyucu melek iğnesi vardı. Kız büyük ihtimalle beş ya da altı yaşındaydı, sürekli bir şeyler söylüyordu fakat an itibarıyla ne dediğini anlayamıyordum. Sonunda babası, kızının saat 11'de Murrah binasındaki kreşte olması gerektiğini ve iğneyi arkadaşlarını koruması için taktığını söylediğini söyledi. Hepimiz küçük kıza sarıldık ve ona bir şey olmadığı için ne

avukatlar, dinleyicileri sanık lehine çevirmek zorundadır ve bu nedenle konuşmalar önceden kurgulanır⁷⁶. Amerikan mahkemeleri, şeklen, çok sayıda yargıç bulunan ve bu yargıçların kurayla halk arasından seçildiği Antik Yunan Halk mahkemelerine benzetilebilir. Farklı olan yön, Atina mahkemelerindeki yargıçların Amerikan jürisine göre çok daha fazla hukuk bilgisiyle donatık olmasıdır. Sayıları 20.000'i bulan yurttaşlar içinden seçilen 6000 civarında yurttaş ve bunların da içinden kurayla seçilen 201 yargıç, dönemin hukuk kurallarını ve göreneklerini son derece iyi bilmekteydiler⁷⁷. Platon'un retorik sanatına yönelttiği "ancak bilgisizleri ikna edebilir" eleştirisinin böyle bakıldığında jürili mahkemeler için evleviyetle geçerli olması gerekirdi. Ancak Platon, aslında sofistlerden küçük de olsa bir intikam almış sayılabilir: Amerikan avukatı, "dalkavukluk" sanatını icra ederken meslek ahlakı ve delillerle bağlıdır.

Bitirmek için Oscar Wilde'a dönelim. Teknik retorik açısından bakıldığında adliyede sunulmak için yazılmamış olduğundan Gorgias'ın Helen savunusu gibi Oscar Wilde'ın Reading Zindanı Baladı da adli değil, gösterimsel bir retorik parçasıdır, ama retoriğin bugünkü kullanım alanı göz önüne alındığında, Amerikan mahkemesinin böyle bir açılış konuşmasını en azından cezanın miktarının belirlenmesinde kesinlikle göz önüne almayacağını söylemek mümkün müdür?

kadar mutlu olduğumuzu söyledik. Köpeğimi sevmek istedi. Gunny'nin tasmaından tuttu, ona sarıldı ve şöyle dedi: "Polis Köpeği Bey, arkadaşlarımı bulacaksınız değil mi?" Bir Antik Yunan retorikçisinin ağzından çıkması da çok muhtemel olan bu sözler ve benzerleri, jüriyi son derece etkiledi ve Timothy McVeigh'in müebbet hapisle cezalandırılmak yerine Haziran 2001'de idam edilmesine sebep oldu. Janice Schuetz, "Arguments of Victims: A case study of the Timothy McVeigh Trial", *Argumentation in Practice*, ed. Frans H. Van Eemeren, Peter Houtlosser, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2005, pp.212-215.

⁷⁶ Burns, op.cit, p. 446.

⁷⁷ Harris, op.cit, p. 137.

KAYNAKÇA

- von Alster, Ernst: *Felsefe Tarihi Dersleri I*, çev. Macit Gökberk, İstanbul, Ahmed İhsan Matbaası, 1943
- Aristophanes: *Eşekarları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu- Azra Erhat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.
- Aristoteles: *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Bilik, Erol: "Sofistler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, cilt 7, sayı 1-4, Ankara, 1950.
- Burns, Robert P. : "Rhetoric in the Law", *A Companion to Rhetoric and Rhetorical Criticism*, ed. Walter JOST, Wendy OLMSTED, Oxford, Blackwell Publishing, 2004.
- Denkel, Arda: *Düşünceler ve Gerekçeler*, İstanbul, Doruk Yayınları, 2003.
- Diakov, V.; Kovalev, S: *İlkçağ Tarihi, Cilt:1, Ortadoğu-Uzakdoğu- Eski Yunan*, Çev. Özdemir İnce, İstanbul, Yordam Yayınları, 2008.
- Dumont, Jean- Paul: *Antik Felsefe*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
- Dürüşken, Çiğdem: *Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica- Roma'da Rhetorica Eğitimi*, İstanbul, Kanaat Basımevi, 2001.
- Enos, Richard Leo: "Why Gorgias of Leontini Traveled to Athens: A Study of Recent Epigraphical Evidence", *Rhetoric Review*, Vol.11, No.1, Autumn, 1992.
- Fish, Stanley: *Doing What Comes Naturally- Change, Rhetoric, and the Practice of Theory in Literary and Legal Studies*, Oxford, Clarendon Press, 1989.
- Gargarin, Michael: "Probability and Persuasion", *Persuasion: Greek Rhetoric in Action*, ed. Ian Worthington, London, Routledge,, 1994.
- Gaonkar, Pilip Parameshwar, "İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş Üzerine Düşünceler", *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler- İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002
- Ginzburg, Carlo: *Güç İlişkileri- Tarih, Retorik, Kanıt*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- Gorgias, *Encomium of Helen*, İngilizce'ye çev. Brian R. Donovan, (çevrim içi) <http://classicpersuasion.org/pw/gorgias/helendonovan.htm>, 16.11.2008.
- Güriz, Adnan: *Hukuk Felsefesi*, 5.baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999.
- Halliwell, Stephen: "Philosophy and Rhetoric", *Persuasion: Greek Rhetoric in Action*, ed. Ian Worthington, London, Routledge, 1994.
- Harris, Edward M.: "Law and Oratory", *Persuasion: Greek Rhetoric in Action*, ed. Ian Worthington, London, Routledge, 1994.
- Hirş, Ernest: *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri*, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuk Araştırma Enstitüsü, 2001.
- Hollander, John; Brooks, Peter; Gewirtz, Paul: *Law's Stories- Narrative and Rhetoric in the Law*, New Haven and London, Yale University Press, 1996.
- İşıktaç, Yasemin: *Hukuk Felsefesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2006.
- Krantz, Walther: *Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar*, Çev. Suad Y. Baydur, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1994.
- Lange, Friedrich Albert: *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1998.

- McComiskey, Bruce: "Disassembling Plato's Critique of Rhetoric in the Gorgias (447a- 466a)", *Rhetoric Review*, Vol. 10, No.2, Spring 1992.
- Nichols, Mary P.: "Aristotle's Defense of Rhetoric", *The Journal of Politics*, Vol.49, No.3, August 1987.
- Öktem, Niyazi; Ahmet Ulvi Türkbağ: *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul, Der Yayınları, 2004.
- Platon: *Protogoras*, Çev.Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001.
- Platon, *Sofist*, Çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2000.
- Platon, *Phaidon*, Çev. Hamdi Ragıp Atademir, Kemal Yetkin, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001.
- Platon: *Gorgias*, Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.
- Platon: *Gorgias*, İngilizce'ye çev. Benjamin Jowett, (çevrim içi), <http://www.ellopos.net/elpenor/greek-texts/ancient-greece/plato/plato-gorgias.asp>, 15.01.2009.
- Platon: *Phaedrus*, (çevrim içi) <http://www.gutenberg.org/files/1636/1636-h/1636-h.htm>, 15. 01. 2009
- Popper, Karl Raimond: *Açık Toplum ve Düşmanları, Cilt 1: Platon*, Çev. Mete Tunçay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1967.
- Schuetz, Janice: "Arguments of Victims: A case study of the Timothy McVeigh Trial", *Argumentation in Practice*, ed. Frans H. Van Eemeren, Peter Houtlosser, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2005.
- Soykan, Ömer Naci: *Platon: Sofist*, İstanbul, Ara Yayıncılık, 1991.
- Şenel, Alâeddin : *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970
- Theodorakopoulos, Vas. Th.: *Attika Retoriğine Giriş*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, 2004.
- Wardy, Robert: *The Birth of Rhetoric- Gorgias, Plato and Their Successors*, New York, Routledge, 1998.
- Yörük, Abdülhak Kemal: "Sofistler ve Hukuk Görüşleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XIV, 1948
- Zeller, Eduard: *Grek Felsefesi Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2008.